

УДК 159.923.2:351.749

Гурський В.Є., викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Донецького юридичного інституту МВС України

ПІДГОТОВКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВОЄНІЗОВАНИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЕЙНТБОЛУ, СТРАЙКБОЛУ ТА ЛАЗЕРНИХ ТИРІВ

Стаття присвячена аналізу професійно-психологічних аспектів функціонування і підготовки підрозділів спеціального призначення, дано характеристику сучасних імітаційних засобів навчання: пейнтболу, страйкболу, лазерних тирів, а також обґрунтовується доцільність використання цих засобів для підготовки особового складу воєнізованих спеціальних підрозділів.

Ключові слова: підготовка особового складу, воєнізовані спеціальні підрозділи, імітаційні засоби, пейнтбол, страйкбол, лазерний тир.

Статья посвящена анализу профессионально-психологических аспектов функционирования и подготовки подразделений специального назначения, дана характеристика современных имитационных средств обучения: пейнтбола, страйкбола, лазерных тиров, а также обосновывается целесообразность использования этих средств для подготовки личного состава военизированных специальных подразделений.

Ключевые слова: подготовка личного состава, военизированные специальные подразделения, имитационные средства, пейнтбол, страйкбол, лазерный тир.

Постановка проблеми. Сучасний стан забезпечення повноцінного військового захисту та охорони правопорядку в державі зумовлює подальше удосконалення підготовки та підвищення ефективності діяльності спеціальних підрозділів Збройних Сил, Прикордонних військ, СБУ, МВС України та інших воєнізованих формувань. З моменту створення перших підрозділів спеціального призначення минуло вже півстоліття. За цей час у світі кілька разів змінювалися концепції ведення глобальної війни та забезпечення правопорядку на певній території. Проте міжнародна ситуація змінилася, військові конфлікти, як між державами, так і, останнім часом, в середині деяких країн (Лівія, Сирія, Єгипет) свідчать про переважно їх локальний характер. Однією з актуальних проблем став міжнародний, і зокрема ісламський, тероризм. Все це не могло не вплинути на концепцію застосування і підготовки підрозділів спеціального призначення.

За оцінками військових аналітиків, ймовірність виникнення глобальної війни є малою. Тому на спецназ покладається вирішення завдань в інтересах держав у мирний час. Так, США, враховуючи величезний досвід, накопичений цими елітними військами за роки їх існування та участі в сотнях операцій різного масштабу, укомплектованість найкращими представниками збройних сил, поклали на них участь у боротьбі з тероризмом, наркобізнесом, у розмінуванні місцевості в державах, які пережили військові конфлікти і війни.

На сьогодні в Україні існують різні види армійського спецназу, спеціальні підрозділи органів правопорядку тощо. Наприклад, в органах внутрішніх справ України виконання найбільш складних та ризиконебезпечних завдань

покладено на підрозділи спеціального призначення МВС України, серед яких «Беркут», «Сокіл», «Грифон», «Титан». Залежно від відомчої приналежності, спецпідрозділи призначені для вирішення таких завдань: пошук, захоплення (арешт) або знищення діючих терористів, особливо небезпечних злочинців, злочинних угруповань; звільнення заручників; забезпечення громадської безпеки, попередження та припинення масових безладів; охорона особливо важливих осіб, об'єктів; розвідка, диверсійна діяльність; контррозвідка, антидиверсійна діяльність; антитерористична діяльність.

Індивідуальна і колективна службово-бойова діяльність бійців спецпідрозділів має свої особливості, проте до найбільш загальних її характеристик відносяться такі: своєрідність цілей і результатів (знищення живої сили супротивника, руйнування його укріплень, захоплення території тощо); екстремальний характер умов (небезпека, раптовість); здійснення цілей за допомогою практичного застосування таких засобів як зброя і бойова техніка; крайня інтенсивність функціонування психіки, надзвичайно висока напруга всіх сил, аж до гіпермобілізації; виникнення перевантажень і завдань, що перевершують індивідуальні та групові можливості.

Для успішного виконання завдань в екстремальних умовах працівники спецпідрозділів повинні мати високий рівень моральної, психологічної, ідеологічної, фізичної та бойової підготовки. Надійним та ефективним діям працівників підрозділів спеціального призначення в надзвичайних умовах сприяє цілеспрямована екстремальна психологічна підготовка, яка враховує загальні вимоги навчання людини до виконання завдань у ризиконебезпечних ситуаціях та спрямована на розвиток в особового складу психологічної готовності, навичок саморегуляції та установок на виживання. Тому сьогодні надзвичайно актуальними є проблеми вивчення як теоретичних основ, так і практичних аспектів застосування інноваційних ефективних шляхів і методів розвитку професійно-важливих якостей працівників, діяльність яких пов'язана з підвищеним професійним ризиком, небезпекою для життя і здоров'я. Одними з таких ефективних методів є імітаційні засоби, що базуються на поєднанні сучасних психопедагогічних технологій із практикою професійної діяльності і, як підтверджує світовий досвід, суттєво впливають на забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців екстремальних професій.

Найбільш ефективними та визнаними у світі імітаційними засобами підготовки воєнізованих спеціальних підрозділів є пейнтбол, страйкбол та лазерні тири. Слід зазначити, що останнім часом в Україні використання імітаційних засобів, зокрема страйкбольного та пейнтбольного обладнання, передбачене в системі підготовки правоохоронців [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняними і зарубіжними вченими проводилися фундаментальні та прикладні дослідження, спрямовані на вивчення різних аспектів функціонування та підготовки людини до дій у надзвичайних умовах (М. Зукерман, І. Котенев, М. Котик, В. Лебедев, С. Лебедева, В. Міцкевич, О. Тімченко та інші) [2; 3; 4; 5]. Серед сучасних досліджень слід виділити праці М. Логачова щодо проблем визначення патогенного впливу стрес-чинників професійної діяльності на персонал міліції та психологічної підготовки особового складу спеціальних підрозділів ОВС до

дій в екстремальних ситуаціях [6]. І. Горелов розробив шляхи і засоби формування психологічної готовності правоохоронців до застосування вогнепально-силового впливу, визначив психологічні чинники правомірного застосування працівниками міліції вогнепальної зброї, спеціальних засобів та фізичного впливу [7].

У різних організаціях, крім традиційних форм і методів розвитку фахівців використовують різноманітні спеціальні та інноваційні методи, застосування яких залежить від цілей організації, програм навчання, здібностей працівників і від характеру тих знань і навичок, які їм необхідно засвоїти. Серед таких методів виділяють наступні: навчання без відриву від виробництва; наставництво; ротація персоналу; ділові ігри як імітація складних виробничих ситуацій з метою формування навичок, необхідних для вирішення проблем; дистанційне навчання. Важливе місце для розвитку особистісної і професійної компетентності серед інших методів посідає груповий психологічний тренінг. Фундаментальне дослідження особистісно-професійного розвитку фахівців екстремальних видів діяльності засобами психологічного тренінгу здійснене В. Лефтеровим [8].

Дієвими методами особистісно-професійного розвитку особового складу воєнізованих спеціальних підрозділів є засоби імітаційного моделювання. Імітаційне моделювання дозволяє будувати моделі, що описують процеси так, як вони відбувались би у дійсності. Таку модель можна «програти» в часі як для одного випробування, так і заданої їх безлічі. Імітаційне моделювання також виступає методом дослідження, при якому досліджувана система замінюється моделлю, з достатньою точністю описує реальну систему і з нею проводяться експерименти з метою отримання інформації про цю систему. Імітаційне моделювання дозволяє імітувати поведінку системи в часі. Причому плюсом є те, що часом у моделі можна керувати: уповільнювати у випадку зі швидкоплинними процесами і прискорювати – для моделювання систем із повільною мінливістю [9].

Метою даної роботи є здійснення теоретичного аналізу професійно-психологічних аспектів застосування і підготовки підрозділів спеціального призначення, характеристика сучасних імітаційних засобів пейнтболу, страйкболу, лазерних тирів та обґрунтування доцільності використання цих засобів для підготовки особового складу воєнізованих спеціальних підрозділів.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалось, на сучасному етапі в системі підготовки спеціальних підрозділів найбільш поширеними і перспективними є такі імітаційні засоби як пейнтбол, страйкбол та лазерні тири.

Пейнтбол – різновид військово-тактичних ігор з використанням пневматичних маркерів, що стріляють крихкими желатиновими кульками, наповненими водорозчинною фарбою. У ході 10-15 хвилинної гри дві команди, що стартують із баз у протилежних кінцях поля, прагнуть захопити прапор, що знаходиться в центрі поля, і поставити його на стартовій базі супротивника, вразивши при цьому найбільше число суперників. Поразкою вважаються наявність на гравцеві або його спорядженні плями фарби, діаметр якої більше 3-4 см, вихід за межу поля або видалення суддею за порушення правил [10; 11].

Існує велика кількість ігрових сценаріїв пейнтболу: на пересіченій місцевості, в покинутій будівлі або на спеціально підготовленому майданчику,

«із вводами» або без них (введенням називається повернення на поле ураженого гравця). Нижче подається коротка характеристика деяких типових різновидів пейнтбольних ігор.

«Каре». Найпростіший варіант гри – гра «стінка на стінку» без вводів. Команда повинна вразити всіх гравців команди-супротивника.

«Загарбник-захисник». Грають дві команди нерівного складу. Одна влаштовує кругову оборону, інша намагається захопити фортецю.

«Захоплення прапора». Завдання – захопити прапор на базі суперника і принести його на свою базу. Грається зазвичай із вводами. Варіант: захоплення «центрального прапора»: прапор у центрі поля, завдання принести його на базу противника або на свою базу.

«Тор Gun». Кожен за себе. Гравці виводяться на середину поля, за першим свистком розбігаються в різні боки, за другим починають стріляти один в одного. Останній, хто «вижив», і є «Тор Gun», тобто переможець.

«Партизани». Одна команда тримає оборону в лісі, інша намагається «викурити партизанів» з лісу.

«Звільнення заручників» або «Захоплення полонених». Грають дві команди. Виділені з числа гравців «заручники» можуть знаходитися в полоні вже в початковий момент часу або можуть бути захоплені в ході гри.

«Десяток». Число гравців, як правило, не більше 10, у кожного по 10 кульок, за допомогою яких він повинен вразити максимальну кількість суперників.

«Дуель». У кожного із гравців по 1 кульці в маркері. За командою судді два гравці підходять до бар'єру (маркери націлені вниз), і за сигналом судді піднімають маркери і стріляють. Також дуель може проводитися на пейнтбольних пістолетах, які мають обойму на 8 куль (пострілів), як на відкритих майданчиках, пересіченій місцевості, майданчиках для спортивного пейнтболу, так і в закритих приміщеннях.

Сьогодні пейнтбол використовується для додаткової професійної підготовки охоронців і підрозділів спеціального призначення в багатьох країнах світу, в тому числі і в Росії, США, Німеччині, Англії, Ізраїлі тощо [10; 11]. В Україні пейнтбол з'явився в 1992 році, з 1994 року склалася мережа клубів і асоціацій, з 1996 року пейнтбол визнаний видом спорту, рекомендованим до розвитку [12].

Страйкбол – рольова командна гра військово-тактичної спрямованості. У процесі гри учасники імітують дії різних збройних структур (армія, поліція, спецназ), виконуючи поставлені сценарієм завдання [13]. Як озброєння гравці використовують так звану м'яку пневматику, що стріляє пластиковими кульками калібру 6 і 8 мм і вагою від 0,12 до 0,43 гр. Зброя – точна копія реального бойового озброєння.

Основа страйкболу – чесність гравців, оскільки пластикова куля не залишає слідів на обмундируванні, а відповідальність за фіксацію влучень лежить на гравцях. Це означає, що той, у кого потрапила куля, має самостійно визнати факт влучення й діяти відповідно до правил та сценарію (як правило – надягти червону / білу пов'язку й піти у спеціальне місце).

Страйкбол має ряд незаперечних переваг, у порівнянні з іншими імітаційними іграми такого рівня:

- реальність зброї, що припускає практично повну відповідність зразків страйкбольної зброї реальній бойовій стрілецькій зброї за маса-габаритними і частково–тактичними характеристиками;
- малий травматичний вплив на гравця;
- необмежений район для гри, яким може бути будь-який ліс, поле, майданчики для ігор або міські умови (будівлі, будівництва);
- відносна дешевизна і легкість боєкомплекту;
- принцип дії дозволяє вести вогонь з будь-якого положення;
- мінімальний вплив на зброю кліматичних умов.

Існує кілька типів ігор, що відрізняються цілями, місцем проведення, задіяним екіпіруванням, вимогою до учасників тощо.

«Офіційні ігри». Іноді називаються великими іграми. Це перш за все щорічні відкриття і закриття сезонів, а також деякі інші тематичні ігри під егідою однієї з регіональних організацій. На такі ігри зазвичай приїжджають гравці з багатьох міст, а часто і з інших республік. Загальна кількість гравців може досягати декількох тисяч.

«М'ясо». Зазвичай такі ігри проводяться по вихідних, коли більшість гравців не зайняті. Встановлюється місце проведення гри, на гру приїжджають всі бажаючі, яких ділять на дві або більше команди; гра проводиться за довільним сценарієм.

«Приватні ігри». Організуються для того, щоб уникнути появи на грі незнайомих гравців або команд. Бути присутнім на них можуть тільки запрошені команди або гравці. Найчастіше на подібних іграх вводяться деякі обмеження, не передбачені загальними правилами страйкболу, або знімаються деякі передбачені. Наприклад, на грі може використовуватися ускладнена система відіграшу влучень, коли після першого попадання гравець вважається тяжко пораненим і його можна або «добити», і тоді він вважається «убитим», або «вилікувати». Також можуть бути присутніми технічні обмеження. Наприклад, може бути введена заборона на використання бункерних магазинів або обмежена дулова енергія кульок, коли швидкість на виході зі ствола не повинна перевищувати обумовленої величини, наприклад, 120 м/с.

«MILSIM». Назва розшифровується як «військова симуляція» (англ. Military Simulation), тобто це різновид ігор, які максимально наближені до реальних умов. Основними принципами подібного типу ігор є: одне життя на всю гру, обмеження по боєкомплекту, суворий відбір учасників. У різних країнах і регіонах правила ігор MILSIM можуть сильно відрізнятися, існує безліч редакцій правил, в Росії та Україні найбільш поширені правила ARW (Airsoft Real War) [13].

Виявлено, що ефективність дій співробітників, що пройшли через навчальні бої зі зброєю для страйкболу чи пейнтболу, в 4-6 разів вище, ніж у працівників, що пройшли звичайну підготовку [10; 12]. Слід зазначити, що використання пейнтболу та страйкболу у підготовці особового складу різних воєнізованих спеціальних підрозділів відповідає головному принципу «Вчити тому, що знадобиться в бою». Тобто такі елементи як безпека, ризик, відповідаль-

ність включені у процес психологічної підготовки із застосуванням зазначених імітаційних ігор, розвивають у бійців сміливість, мужність і стійкість. Якщо ризик і небезпека є непосильними для працівників спецпідрозділу у навчальній обстановці, вони, з високим ступенем імовірності, спасують перед ними і при розв'язанні реальних бойових чи оперативно-службових завдань. Тренування в подоланні імітованих труднощів – одне із завдань психологічного імітаційного моделювання, і щоб його вирішити, необхідно використовувати будь-які можливості для створення ситуацій ризику і небезпеки на заняттях.

Пейнтбол і страйкбол допомагають відточувати навички користування зброєю, знання тактико-спеціальної і вогневої підготовки. У тренуваннях наявний азарт, завдяки якому людина ефективніше освоює поведінку зі зброєю, основи сучасної боротьби. У страйкболі та пейнтболі, крім якісних характеристик спілкування, виробляються і такі корисні здібності як швидкість взаємодії між членами команди, чіткість загального бачення і розуміння завдань і способів їх виконання. Крім того, страйкбол та пейнтбол вчать «бути в команді», бути своїм в оточенні інших людей.

Лазерний тир являє собою нове покоління тирів, в яких як мішені використовуються комп'ютерні ігри зі спеціально підготовленим сюжетом. Завдяки використанню в тирі комп'ютерних ігор, стрілок може впливати на розвиток інтерактивного сюжету завдяки своїм влучним пострілам. Застосування сучасних інноваційних технологій дозволяє використовувати як зброю тиру реальні одиниці вогнепальної зброї, такі як ППШ, АК-74, пістолет Макарова та інші виведені з бойового стану.

В основу тиру покладена робота лазерних випромінювачів і датчиків, що дозволяє проводити стрільби без застосування боєприпасів, абсолютно безпечно і в будь-яких приміщеннях, а при використанні інтерактивних фільмів у процесі розваги і навчання досягається ефект повної реальності участі в бою.

За допомогою лазерного тиру можна проводити підготовку особового складу воєнізованих спеціальних підрозділів за такими напрямками:

- початкова стрілецька підготовка (відпрацювання правильної стійки, дихання, утримання зброї, прицілювання, плавного спуску курка з бойового взводу);
- відпрацювання, підтримання та вдосконалення навичок ведення прицільної стрільби у статиці;
- відпрацювання навичок утримання зброї та ведення прицільної стрільби в динаміці (при переміщеннях, перекидах, переворотках тощо);
- удосконалення навичок інтуїтивної стрільби, стрільби на скидку в умовах обмеженої видимості й часу;
- відпрацювання застосування вогнепальної зброї в різних ситуаціях з використанням відеосюжетів;
- прицільна й інтуїтивна стрільба по рухомих мішенях.

Отже, імітаційні засоби дозволяють вирішувати проблеми професійного навчання та формування основних професійно-важливих навичок співробітників спецпідрозділів. Під час імітаційних ігор, таких як пейнтбол, страйкбол, лазерний тир значно розширюються можливості для інтелектуального вибору і вирішення поставлених завдань, долається психологічний бар'єр спілкуван-

ня. У результаті створюється атмосфера, що сприяє досягненню заданих цілей. Саме через професійну діяльність, реалізовану в грі, досягається навчання особового складу самостійному виконанню обов'язків на різних посадах, прищеплюються творче мислення й ініціатива, рішучість, самостійність і швидкість дій в умовах складної та динамічної обстановки. Крім цього, за рахунок таких імітаційних засобів формуються позитивні характерологічні особливості (адекватна самооцінка, працездатність, комунікабельність, оптимізм, емпатія), високий рівень стресостійкості, емоційної витривалості тощо.

Висновки. Таким чином, діяльність воєнізованих підрозділів спеціального призначення відбувається переважно в екстремальних умовах і передбачає в особового складу значну інтенсивність функціонування психіки, виникнення перевантажень і завдань, що перевищують індивідуальні та групові можливості. В цих умовах надзвичайно важливим є застосування інноваційних ефективних засобів навчання та розвитку співробітників спецпідрозділів, що забезпечують розкриття їх психофізіологічного, психологічного, соціально-психологічного та морально-професійного потенціалу.

Ефективними та визнаними у світі імітаційними засобами підготовки воєнізованих спеціальних підрозділів на сьогодні є пейнтбол, страйкбол, та лазерні тири. Досвід підготовки фахівців з використанням цих імітаційних засобів дозволяє набувати необхідних знань, формувати професійно-бойові навички та вміння, впевненість у собі, реалістичність поглядів, гнучкість мислення, комунікабельність, ентузіазм, інтуїцію, готовність до ризику, сміливість, швидкість реакції в екстремальних ситуаціях.

Доцільність більш широкого застосування пейнтболу, страйкболу та лазерних тирів для розвитку професійно-важливих якостей особового складу спеціальних підрозділів різних військових формувань і сил охорони правопорядку України обумовлюється можливістю максимального наближення до реальних умов практичної діяльності. Під час використання зазначених імітаційних ігор значно підвищується рівень формування умінь застосування зброї, навичок саморегуляції для подолання стрес-чинників професійної діяльності, досвіду розумової діяльності під час дій в умовах значного психологічного та фізичного напруження тощо. Більш реально відбувається усвідомлення небезпеки та тренування раціонального прагнення до перемоги із обов'язковими розвитком установки на виживання в будь-яких ризиконебезпечних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методичні рекомендації щодо використання страйкбольного та пейнтбольного обладнання в системі службової підготовки працівників органів внутрішніх справ // Департамент кадрового забезпечення МВС України. – Лист МВС України від 28 березня 2013 року, № 5093/Лк.

2. Котенев И. О. Методика социально-психологической диагностики уровня психической адаптации-дезадаптации : учебно-методические материалы по курсу «Экстремальная психология» / Котенев И. О. – М. : Академия МВД РФ, 1994. – 111 с.

3. Лебедев В. И. Личность в экстремальных условиях / Лебедев В. И. – М.: Политиздат, 1989.– 303 с.

4. Лебедева С. Ю. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України : [монографія] / С. Ю. Лебедева, О. В. Тімченко. – Харків : Видавництво ХНАДУ, 2005. – 326 с.
5. Мицкевич В. А. Формирование психологической устойчивости сотрудников ОВД. «Проблемы безопасности личного состава ОВД» / Мицкевич В. А. – Минск, 1992. – 188 с.
6. Логачов М. Г. Психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / М. Г. Логачов. – Х., 2001. – 16 с.
7. Горелов І. Ю. Психологічна готовність працівників міліції до правомірного застосування сили : [монографія] / І. Ю. Горелов, В. О. Лефтеров. – Донецьк : ДЮІ, 2011. – 198 с.
8. Лефтеров В. О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ : [монографія] : в 2-х т. / Лефтеров В. О. – Донецьк: ДЮІ, 2008. – Т. I: Методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності. – 2008. – 242 с. – Т. II: Психотренінг в ОВС : практичний досвід, організація проведення та перспективи подальшого впровадження. – 2008. – 286 с.
9. Красилов О. В. Особенности применения имитационных игр в профессиональной подготовке курсантов юридических институтов МВД России. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bmsi.ru/doc/c0de4807-bd73-4db2-939a-17336ad61a3d>
10. Горшуков : спецназ МВД будет чаще тренироваться на пейнтбольных полях. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ria.ru/interview/20091231/202473232.html#13725046218754>
11. Пейнтбол. Полное руководство / редакторы составители Д. Литтл, К. Вонг. – Пер. с англ. Т. Дороничевой. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2005. – 256 с.
12. История и современное состояние пейнтбола. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hyperion.kiev.ua/articles/history-and-current-status-of-paintball.html>
13. Всё о страйкболе / АРИЭС (Клуб Альтернативных Ролевых Игр с Элементами Страйкбола). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://alterstrike.ucoz.ru/publ/1-1-0-5>.

УДК 159.9:34.01

Евдокимова Е.А., д. психол. н., профессор, профессор кафедры социологии и психологии ХНУВС

ВИРТУАЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ КАК ПУТЬ В РЕАЛЬНУЮ ВИРТУАЛЬНОСТЬ

У статті розкрито сутність поняття «віртуальна реальність». Визначено її характеристики. Описано ступені розвитку та ознаки залежності користувачів «Інтернету» від віртуальної реальності.